

Кучеренко І. А.

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ УРОКУ РІДНОЇ МОВИ

У статті з'ясовано специфіку педагогічного проектування сучасного уроку української мови, визначено теоретико-методологічні особливості моделювання змістових компонентів і структурних етапів уроку рідної мови. Педагогічне проектування як цілісний комплекс дій учителя забезпечує розробку ефективної технології сучасного навчального заняття та реалізацію педагогічного проекту з метою розвитку комунікативної компетентності учнів. Педагогічне проектування словесника складається з основних етапів – моделювання, власне проектування, конструювання.

Ключові слова: сучасний урок української мови, проектування, педагогічне проектування, моделювання уроку, конструювання уроку.

В статье выяснена специфика педагогического проектирования современного урока украинского языка, определены теоретико-методологические особенности моделирования содержательных компонентов и структурных этапов урока родного языка. Педагогическое проектирование как целостный комплекс действий учителя обеспечивает разработку эффективной технологии современного учебного занятия и реализацию педагогического проекта с целью развития коммуникативной компетентности учащихся. Педагогическое проектирование словесника состоит из основных этапов – моделирование, собственно проектирование, конструирование.

Ключевые слова: современный урок украинского языка, проектирование, педагогическое проектирование, моделирование урока, конструирование урока.

The article revealed the specifics of the pedagogical design of the modern Ukrainian language classes, defined theoretical and methodological features of the semantic modeling of structural components and stages of the lesson native language. Pedagogical design a coherent set of actions the teacher provides effective technology development of modern educational classes and implementing educational project to develop communicative competence of students. Pedagogical design language and literature consists of the main stages – design, proper design, and construction.

Keywords: modern Ukrainian language lesson, design, pedagogical design, modeling lessons, lesson design.

Одним із ключових і професійно важливих етапів педагогічної діяльності вчителя-словесника є процесуальний аспект підготовки до уроку, структурування навчально-методичного матеріалу й побудова конспекту навчального заняття. Сучасна дидактика й лінгводидактика перспективним та найбільш продуктивним визначає процес педагогічного проектування, що створює можливості ефективного визначення майбутнього процесу проведення уроку, його структурних етапів, змістової наповнюваності, вибору методів, прийомів, форм та засобів навчання. Педагогічне проектування є важливим чинником, що впливає на результативність уроку рідної мови, оскільки пов'язане з реалізацією новітніх педагогічних технологій. Вирішення проблеми модернізації технології сучасного уроку української мови в основній школі лежить у площині пошуку шляхів актуального й випереджувального реагування на виклики часу та визначення продуктивних способів педагогічного проектування, організації та керування пізнавальною діяльністю учнів упродовж навчального заняття.

Мета статті – з'ясувати сутність і специфіку процесу педагогічного проектування сучасного уроку української мови в основній школі, визначити основні етапи педагогічного проектування, схарактеризувати теоретико-методологічні особливості моделювання та конструювання змістових компонентів і структурних етапів уроку рідної мови.

Довгий час у методичній теорії та освітянській практиці використовували традиційний підхід до підготовки уроку, а в другій половині ХХ ст. у результаті модернізації освіти утвердився технологічний підхід до навчання української мови, що вимагає від учителя адаптуватися в умовах перманентних змін змісту освіти й технології навчання, оптимізувати й удосконалити власну професійну діяльність. Це стосується педагогічного проектування сучасного уроку української мови, його теоретико-методичного обґрунтування й розробки системної цілісної взаємодії вчителя й учнів під час навчально-пізнавального процесу.

Проблемі класичного попереднього планування й прогнозування того, як саме буде проведено урок мови, що на ньому вивчати, яким чином, за допомогою яких методів, прийомів, засобів, які організаційні форми запровадити, приділяли увагу педагоги, психологи та лінгводидактики в багатьох наукових розвідках (А. Алексюк, Г. Ващенко, В. Безрукова, О. Біляєв, М. Данилов, Д. Дмитровський, Т. Донченко, Т. Ладиженська, М. Львов, М. Махмутов, В. Мельничайко, В. Онищук, І. Олійник, М. Пентилюк,

К. Плиско, М. Скаткін, Л. Скуратівський, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, О. Текучов, С. Чавдаров та ін.). Нині, крім традиційного планування, якість мовної освіти залежить від розроблення, обґрунтування й упровадження проектування та моделювання навчального процесу, що є предметом дослідження сучасних вітчизняних і зарубіжних учених (В. Безрукова, В. Воропаєв, Л. Гурьє, І. Єрмаков, О. Кучерявий, О. Лодатко, Т. Лопухіна, О. Сущенко, О. Макаренко, Г. Муравйова, І. Підласий, О. Пехота, В. Поздняков, Є. Полат, О. Пометун, Т. Чернецька, В. Шарко та ін.). Теоретико-практичний аспект використання педагогічного проектування процесу навчання української мови, уроку рідної мови у більшості сучасних методичних досліджень і публікацій автори (Л. Голодюк, Н. Голуб, Н. Остапенко, М. Пентиліок, Г. Шелехова та ін.) висвітлюють не так часто і переважно побіжно. А тому нині бракує ґрунтовних наукових напрацювань щодо теоретичних і методичних засад педагогічного проектування сучасного уроку української мови в основній школі.

За лексикографічними джерелами, дефініція «проектування» (від лат. *projectus* – «кинутий вперед») означає «1. Складати, розробляти проект; конструювати що-небудь. 2. Планувати, намічати здійснити що-небудь» [6, с. 592] і походить від лексеми *проект*, що трактують як «план, задум організації, влаштування» [6, с. 592]; це «процес створення проекту, прототипу, праобразу майбутнього або можливого об'єкта чи стану, що передує втіленню задуманого в реальному продукті» [4, с. 2], «творча, інноваційна діяльність, оскільки завжди спрямована на створення об'єктивно і суб'єктивно нового продукту...», категорія перетворювальної діяльності, сконструйована проектом» [3, с. 717]. Як бачимо, проектування включає всі основні етапи процесу як діяльності й чітко відображає послідовну роботу вчителя-словесника щодо підготовки й проведення уроку.

Аналіз філософських, психологічних і педагогічних наукових праць дозволив з'ясувати, що поняття «проектування» вживають у таких значеннях: специфічні особливості та принципи людської діяльності; метод наукового пізнання; сукупність прийомів або способів (методів), що забезпечують створення проєктів здійснення різних аспектів людської життєдіяльності. Педагогічне проектування – це індивідуальна діяльність учителя, спрямована на попереднє розроблення основних елементів педагогічної ситуації або цілісного педагогічного процесу: цілей і завдань, плану, організаційних форм, методів і засобів, форм і методів контролю, корекції та оцінки результатів педагогічної роботи й учіння [7, с. 343–344]. Використання терміна «проектування» в дидактиці та лінгводидактиці пов'язано з утвердженням системного підходу й розвитком технологічного підходу до організації навчання. Власне розроблення основних елементів системи навчання з наступним їх синтезом в єдине ціле і є створення проекту педагогічної системи. Це процес проектування навчально-виховної системи мовної освіти, у межах якої функціонує урок української мови. На думку Н. Остапенко, педагогічне проектування – «складна багатоступінчаста діяльність, що передбачає здійснення низки логічно послідовних дій, які допоможуть наблизити розробку передбачуваних завдань від загальної ідеї до точно описаних конкретних кроків» [5, с. 41], поділяючи цю ідею, зауважимо, що педагогічне проектування проявляється як загальне (мовна освіта), так і конкретне (навчальне заняття). Педагогічне проектування може бути здійснюваним на різних рівнях: на рівні навчального предмета, рівні розділу, теми, рівні уроку, фрагменту уроку (педагогічної ситуації). В аспекті досліджуваної проблеми особливої уваги заслуговує розгляд індивідуальної діяльності вчителя-словесника, а саме педагогічне проектування на рівні сучасного уроку української мови в основній школі, продуктами якого є тематичне планування, модель сучасного уроку, конспект уроку рідної мови.

Під педагогічними проектуванням розуміємо системний елемент професійної діяльності вчителя, цілісний комплекс його дій, спрямованих на визначення педагогічних умов, що забезпечують ефективну навчальну діяльність на уроці, розробку ефективної технології сучасного уроку та реалізацію педагогічного проекту з метою розвитку комунікативної компетентності учнів. Контент-аналіз існуючих у науковій літературі трактувань аналізованого поняття дозволив сформулювати власне визначення терміноелемента. **Педагогічне проектування** – це конструктивна і продуктивна діяльність учителя-словесника, що передбачає планування та побудову практики навчання мови, включає розробку інноваційної технологічної моделі сучасного уроку, передбачення основних сумісних дій педагога й учнів, визначення і конструювання етапів перебігу уроку, прогнозування майбутніх його результатів, створення ідеального в теоретико-методичному плані образу уроку, здійснення та оцінку наслідків реалізації творчих методичних задумів словесника.

Педагогічне проектування тісно пов'язане із сучасним технологічним підходом до рідномовної освіти і власне з технологією навчання української мови, адже в процесі й за допомогою проектування створюють педагогічну технологію, що забезпечує розвиток учасників педагогічного процесу. Саме тому вкрай важливе застосування педагогічного проектування як ключового складника професійної діяльності вчителя-словесника у процесі розроблення продуктивної технології сучасного уроку рідної мови в основній школі.

З метою здійснення ефективного проектування уроку необхідно чітко усвідомити зміст поняття «процес навчання». У власних наукових пошуках С. Гончаренко, переосмислюючи аналізоване по-

няття з урахуванням вимог сьогодення, цілком справедливо визначає його сутність, наголошуючи, що процес навчання – це «реалізація процесу взаємопов'язаних діяльностей учителя (діяльність викладання й діяльність із організації й управління навчальною діяльністю учнів) і діяльності учнів (учіння), спрямованих на опанування вихованцями системи знань із основ наук, умінь і навичок їх практичного застосування, розвиток творчих здібностей» [2]. Власне процес навчання і зреалізовується під час реального перебігу основної форми організації освітнього простору, а саме – на уроці української мови.

Крізь призму процесу навчання української мови можна простежити основні складники педагогічного проектування, тобто чітко саме діяльність необхідно спланувати, розробити, організувати і здійснити на уроці української мови. Відповідно до сучасного семантичного наповнення дидактичного терміна «процес навчання» визначаємо основні компоненти проектування уроку української мови в основній школі – у полі діяльності вчителя й у полі діяльності учня. Діяльність учителя у процесі навчання в освітньому середовищі номінують як викладання, сутність якого «полягає в постановці перед учнями пізнавального завдання, повідомлення нових знань, організації спостережень, керівництві роботою учнів щодо засвоєння, закріплення й застосування знань, у перевірці якостей знань, умінь і навичок» [2, с. 52]. Ми розуміємо діяльність учителя-словесника як процес викладання – проектування, організації та реалізації уроку, передачі знань, так і процес власне навчання, а точніше научання, під час якого педагог навчає учнів здійснювати певні дії – формує вміння, навички, досвід мовленнєвої, мовної, комунікативної діяльності. З урахуванням цього педагогічну діяльність учителя сприймаємо довічно – викладання / навчання. Як бачимо, процес проектування стосується, з одного боку, викладання / навчання, організації й керування процесом діяльності учнів на уроці, а з іншого – учіння, навчально-пізнавальної діяльності учнів. Ефективність педагогічного проектування виявляється у продуктивній взаємопов'язаній та взаємопроникній діяльності всіх учасників навчального процесу.

Проектування сучасного уроку української мови – це, по суті, змістове наповнення поля діяльності вчителя й учнів відповідно до сучасної парадигми мовної освіти, теми й мети уроку, на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників навчального процесу з метою створення оптимальних умов для ефективного розвитку мовної особистості кожного учня в класі, формування його комунікативної компетентності (опанування знань, формування умінь та навичок, вироблення досвіду практичного застосування теоретичних положень) та активної самореалізації, самоутвердження й саморозвитку під час навчання.

В. Безрукова, розглядаючи педагогічне проектування як попереднє розроблення основних деталей майбутньої співдіяльності педагогів і дітей, виділяє три етапи проектування: педагогічне моделювання, педагогічне проектування, педагогічне конструювання. За висновками дослідниці, «педагогічне проектування (створення моделі) – це розробка цілей (загальних ідей) створення педагогічних систем, процесів або ситуацій і основних шляхів їх досягнення; педагогічне проектування (створення проекту) – подальше розроблення створеної моделі і доведення її до рівня практичного використання; педагогічне конструювання (створення конструктора) – це подальша деталізація створеного проекту, наближення його для використання в конкретних умовах реальними учасниками виховних відносин» [1, с. 100]. Нам імпонує концепція вченої, яка є раціональною і плідною. Екстраполювавши цю ідею на площину інноваційної професійної діяльності вчителя-словесника, вважаємо, що педагогічне проектування сучасного уроку рідної мови складається з основних етапів: моделювання, власне проектування, конструювання.

Моделювання є вихідним етапом планування, на якому педагог визначає концепцію уроку, чітко формулює мету, конкретизує цілі, визначає зміст навчального заняття (теоретичний, практичний, методичний компоненти), установлює структурні етапи уроку. Таким чином створює таблицю-модель уроку.

Власне проектування – найбільш складний, креативний, плідний, дієвий етап щодо загального проектування, оскільки передбачає уточнення концепції та мети уроку, наповнення створеної моделі та всіх її складників, визначення ідеального теоретико-методичного образу уроку, створення і розроблення технології його проведення. Цей процес вимагає матеріальної фіксації на папері змісту й етапів уроків, форм, методів, прийомів, засобів навчання.

Конструювання – це деталізація створеного проекту відповідно до конкретного класного колективу. На етапі конструювання, що є навчальною й методичною діяльністю, необхідно адаптувати розроблену модель до реальних учасників навчально-виховного процесу, наблизити до справжніх педагогічних умов, передбачити особливості організаційних форм навчальної діяльності, методів і прийомів.

Таким чином, педагогічне проектування (моделювання, власне проектування, конструювання) сучасного уроку української мови в основній школі відбувається поетапно, з поступовою конкретизацією, уточненням, деталізацією, удосконаленням у змістовому й методичному аспекті кожного компонента технологічної моделі уроку. Педагогічне проектування має здійснюватися шляхом гармонійного застосування традиційних та інноваційних методів, прийомів, засобів, організаційних форм із метою

надання практичного спрямування й дієвості в аспекті реалізації освітньої стратегії перспективного формування мовної особистості кожного учня, його власної високорозвиненої комунікативної компетентності. Сучасне педагогічне проектування забезпечує розроблення ефективної технології уроку української мови, створює необхідні умови спільних навчальних дій учителя й учнів усього класу.

Література:

1. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) / В. С. Безрукова, 2000. – 53 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Енциклопедія освіти / [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Колесникова И. Педагогическое проектирование : учебное пособие для высш. учеб. заведений / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская; под ред. И. А. Колесниковой. – М. : «Академия», 2005. – 215 с.
5. Остапенко Н. Місце моделювання як методу навчання в педагогічному проектуванні (на матеріалі вищої школи) / Н. Остапенко // Українська мова і література в школі – 2004. – № 6. – С. 41–46.
6. Сучасний тлумачний словник української мови : 50 000 слів / [заг. ред. В. В. Дубічинського]. – Х. : Вид. ШКОЛА, 2006. – 832 с.
7. Энциклопедия профессионального образования. – М., 1999. – Т. 2. – 446 с.